

Застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин

Хосе Мануель Колодрас *^a, Катерина Силенок **^b

* Національна поліція Іспанії, координатор проекту «ДІЯ – ЄС», м. Мадрид, Іспанія, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6225-9534>, e-mail: colodras@gmail.com

** Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9355-5010>, e-mail: theoreticlub@hniise.gov.ua

^a Методологія, концепція.

^b Формальний аналіз, написання оригінального рукопису.

DOI: 10.32353/khrife.2.2021.06 УДК 343.98

Надійшло 11.08.2021 / Рецензовано 26.08.2021 / Прийнято до друку 07.09.2021 /
Доступно онлайн 10.12.2021

Розглянуто деякі питання застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин. Проаналізовано наукову літературу й нормативно-правові акти, присвячені питанням застосування спеціальних знань, дослідженню наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Наведено статистичні дані рівня наркозлочинності в Україні, оприлюднені Офісом Генерального прокурора України. Збільшення кількості наркозлочинів зумовило зростання вимог до застосування спеціальних знань, що, зі свого боку, потребує нагального законодавчого розв'язання низки проблемних питань. Мета статті — визначити методологічні й організаційно-правові проблеми, які виникають у процесі застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів.

Звернено увагу на діяльність проекту «ДІЯ – ЄС: Заходи ЄС з питань протидії наркотикам та організованій злочинності. Інтенсивне співробітництво та нарощування потенціалу для боротьби з організованою злочинністю у сфері наркоторгівлі вздовж героїнового маршруту». Для реалізації цього проекту сформовано Українську Робочу Групу з дослідження психоактивних речовин (далі — УРГ ДПАР), однією з головних цілей якої є вдосконалення якості судово-експертних послуг в Україні. Поміж основних форм роботи УРГ ДПАР — проведення

міжлабораторних вправ (далі — МВ). Результати участі у МВ свідчать про ефективність роботи лабораторії або про потенційні проблеми, які в ній виникли. Для проведення експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів фахівцям необхідні порівняльні (стандартні) зразки, отримання яких відповідними експертними установами вельми ускладнено через значну кількість різноманітних чинників.

Ключові слова: спеціальні знання; експерт; експертиза; дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; злочини; незаконний обіг наркотичних речовин; ДІА — ЄС.

Постановка наукової проблеми

Одним із пріоритетних напрямів і завдань застосування спеціальних знань є їх використання для розслідування злочинів та правопорушень. Сучасні технології в будь-якій сфері суспільного життя невинно розвиваються. Як зазначає В. М. Шевчук, сьогодні в Україні для ефективного вирішення завдань, що постають перед криміналістикою, здійснюється активна інноваційна діяльність, успішно розробляються, запроваджуються й застосовуються новітні інформаційні технології, різноманітні інтелектуальні системи, нанотехнології (зокрема, створюються та впроваджуються у практику інноваційні криміналістичні продукти, використання яких спрямовано передусім на оптимізацію правозастосовної діяльності)¹. Спеціальні знання, якими фахівці послуговуються під час розслідування злочинів, зокрема пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин, обов'язково

мають містити новітні технології, відповідати реаліям і вимогам часу.

Незаконний обіг наркотичних речовин в Україні є актуальною проблемою, яка потребує першочергового вирішення. Застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин, є важливим джерелом доказової інформації для встановлення ступеня вини підозрюваних осіб.

Так, за статистичними даними Офісу Генерального прокурора України, які у своєму дослідженні наводить О. В. Лащук, органами й підрозділами Національної поліції України лише 2019 року зареєстровано 28,0 тисяч кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів (ст. 305—320 Кримінального кодексу України,² далі — *КК України*). Із незаконного обігу вилучено 4,7 т наркотичних засобів і психотропних речовин (серед яких: 127 кг героїну, 9,8 кг кокаїну та 20,3 кг амфетамінів),

1 Шевчук В. М. Інноваційні засади криміналістичного забезпечення правозастосовної діяльності: проблеми формування концепції. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. 2021. Вип. 23. С. 7—23. DOI: 10.32353/khrife.1.2021.01 (дата звернення: 01.09.2021).

2 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

ліквідовано 103 підпільні нарколабораторії та 506 наркопритонів. Зважаючи на високий рівень споживання наркотичних засобів і психотропних речовин, суб'єкти наркозлочинів поширюють мережу збуту наркотичних засобів і психотропних речовин, залучаючи до споживання нових жертв. 2019 року викрито й направлено до суду 6,1 тисяч кримінальних проваджень, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів і психотропних речовин (ст. 307 КК України). За названий період підрозділи протидії наркозлочинності в усій державі викрили понад 300 кримінальних правопорушень зі збуту наркотичних засобів і психотропних речовин із використанням інтернет-мережі³.

Станом на серпень 2021 року зареєстровано 22 тисячі кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, викрито й направлено до суду 11 тисяч кримінальних проваджень⁴.

У процесі розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин, для найбільш повного збирання доказів і вивчення всіх фактичних даних уповноважені органи й особи залучають спеціалістів та експертів, які добре обізнані в галузі спеціальних знань щодо всебічного дослідження вилучених наркотичних речовин.

І. Р. Шинкаренко звертає увагу на Стратегію державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, у якій зазначено, що чинниками ускладнення ситуації у сфері незаконного обігу цих речовин є: збільшення обсягів нелегального виробництва наркотиків і їх контрабанди; об'єднання наркобізнесу, корупції, тероризму й інших форм організованої злочинності. Окрім того, автор наголошує, що результативність правоохоронної діяльності у цій сфері має підвищитися насамперед завдяки формуванню системи наукового забезпечення, спрямованої на виявлення ознак злочинної діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, і завдяки формуванню ефективного оперативно-розшукового, криміналістичного й експертного забезпечення досудового та судового розслідування⁵.

Як убачаємо із зазначеного вище, існує потреба в ефективних методах боротьби зі злочинами у сфері незаконного обігу наркотичних речовин. Застосування спеціальних знань є складовою механізмом, методикою розслідування злочинів і правопорушень. Важливим аспектом під час розслідування такого виду правопорушень є відповідність наявних теоретичних напрацювань і стратегій практичним потребам та вигодам сьогодення.

3 Лашук О. В. Типові слідчі ситуації під час збуту наркотичних засобів та психотропних речовин із використанням інтернет-мережі. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка* : наук. журн. 2020. Вип. 3 (91). С. 276–278. DOI: 10.33766/2524-0323.90.267-278 (дата звернення: 01.09.2021); Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація. 2019 рік // Офіс Генерального прокурора : сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 01.09.2021).

4 Те саме. 2021 рік // Там само. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 01.09.2021).

5 Шинкаренко І. Р. Проблеми наукового забезпечення державної політики у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : наук. журн. 2018. Спецвип. № 1 (91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». С. 190–198.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Проблемам використання спеціальних знань у судочинстві в різний час присвятили свої праці такі видатні радянські й українські науковці, як: Т. В. Авер'янова, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, О. О. Ейсман, Г. Г. Зуйков, В. Я. Колдін, Ю. Г. Корухов, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. С. Кузьмічов, В. Г. Лукашевич, О. Р. Россинська, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. Ю. Шепітько та багато інших⁶.

Дослідники країн близького та далекого зарубіжжя вже не перше десятиріччя здійснюють активні наукові розвідки в галузі організації протидії наркозлочинності та забезпечення контролю над наркоманією. В Україні останніми роками правові, організа-

ційні й кримінологічні основи попередження та протидії злочинності взагалі й наркозлочинності зокрема розробляли: Л. М. Анісімов, А. Ю. Бабій, О. М. Бандурка, С. А. Буткевич, А. А. Венедіктов, В. В. Голіна, І. М. Гриненко, О. М. Джу́жа, В. О. Коновалова, О. М. Литвак, А. А. Музика, О. В. Одерій, В. М. Смитієнко, О. М. Шевчук, Ю. М. Ю́бо та ін.⁷

Іноземні науковці приділяють увагу регіональним особливостям незаконного обігу наркотичних речовин, зважаючи на специфіку законодавства власних країн: Т. Nefau, S. Karolak, L. Castillo, V. Boireau, J.-D. Berset, A. Solgadi, T. Gunnar, A. Arponen, A. Al-Matrouk, M. Al-Hasan, H. Naqi та ін.⁸

Першоджерелом методик та алгоритмів дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів є методики й алгоритми хімії та

- 6 Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Энциклопедия судебной экспертизы. Москва, 1999. 552 с. ; Винберг А. И., Малаховская Н. Т. Судебная экспертиология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз) : учеб. пособ. Волгоград, 1979. 183 с. ; Эйсман А. А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование). Москва, 1967. 152 с. ; Клименко Н. І. Інтеграційна функція експертології. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. 2006. Вип. 6. С. 117–124 ; Сімакова-Єфремян Е. Б. До питання про введення у кримінальне процесуальне законодавство поняття «висновок спеціаліста». *Там само*. 2019. Вип. 20. С. 110–120. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.08 (дата звернення: 01.09.2021).
- 7 Голіна В. В. Теоретико-прикладні засади стратегії скорочення злочинності: сучасний досвід і перспективи. *Проблеми законності* : зб. наук. пр. 2020. Вип. 150. С. 141–149 ; Музика А. А. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. *Вісник Асоціації кримінального права України* : електрон. наук. вид. 2016. Вип. 2 (7). С. 297–303. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/9584> (дата звернення: 01.09.2021) ; Шинкаренко І. Р. Зазнач. твір.
- 8 Nefau T., Karolak S., Castillo L., Boireau V., Levi Y. Presence of illicit drugs and metabolites in influents and effluents of 25 sewage water treatment plants and map of drug consumption in France. *Science of the Total Environment*. 2013. Vol. 461–462. Pp. 712–722. DOI: 10.1016/j.scitotenv.2013.05.038 (дата звернення: 01.09.2021) ; Souchier M., Benali-Raclot D., Benanou D., Boireau V., Gomez E., Casellas C., Chiron S. Screening triclocarban and its transformation products in river sediment using liquid chromatography and high resolution mass spectrometry. *Ibid.* 2015. Vol. 502. Pp. 199–205. DOI: 10.1016/j.scitotenv.2014.08.108 (дата звернення: 01.09.2021) ; Ort C., van Nuijs A. L. N., Berset J.-D., Bijlsma L. etc. Spatial differences and temporal changes in illicit drug use in Europe quantified by wastewater analysis. *Addiction*. 2014. Vol. 109. Is. 8. Pp. 1338–1352. DOI: 10.1111/add.12570 (дата звернення: 01.09.2021) ; Al-Matrouk A., Al-Hasan M., Naqi H., Al-Abkal N., Mohammed H., Haider M., Al-Shammeri D., Wojbarah H. Snapshot of narcotic drugs and psychoactive substances in Kuwait: analysis of illicit drugs use in Kuwait from 2015 to 2018. *BMC Public Health*. 2021. Vol. 21. Article number: 671. DOI: 10.1186/s12889-021-10705-z (дата звернення: 01.09.2021).

біології, тому певні технічні, технологічні й методичні рекомендації, застосовувані в цих науках, стануть у пригоді для проведення експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Мета статті

Визначити методологічні й організаційно-правові проблеми, що виникають у процесі застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин.

Викладення основного матеріалу дослідження

Під спеціальними знаннями у криміналістиці розуміють наукові, технічні та практичні знання, здобуті в результаті професійного навчання чи роботи за певною спеціалізацією особою, яку залучено як спеціаліста або експерта з метою надання допомоги слідчому чи суду під час з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, або надання висновку з питань, для вирішення яких потрібно послуговатися цими знаннями⁹.

До основних форм застосування спеціальних знань належить залучення експерта — для надання висновку з питань, що виникають під час кримінального провадження та стосуються сфери його знань (ст. 69 Кримінального проце-

суального кодексу України; далі — *КПК України*), і спеціаліста — для консультування під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ст. 71 КПК України)¹⁰.

Важливою ознакою спеціальних знань у кримінально-процесуальному значенні є мета їх використання. Їх застосовують для доказування, що відбувається в обумовленому законом порядку, а також із непроцесуальною метою під час проведення оперативно-розшукових заходів. Метою застосування спеціальних знань також є сприяння збиранню доказової й орієнтувальної інформації для розслідування злочину та запобігання йому, а також для розроблення тактичних і технічних засобів і методів збирання такої інформації. Послугуватися спеціальними знаннями мають право не тільки обізнані особи (експерти, спеціалісти), а й особи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, і слідчі (хоча результати подібного застосування спеціальних знань матимуть різне процесуальне значення)¹¹.

Передусім необхідно визначитися із поняттям «спеціальні знання». Науковці зазвичай пропонують авторські визначення спеціальних знань, якими послугуються у кримінальному судочинстві. І. В. Пиріг і Г. С. Бідняк, проаналізувавши позиції науковців, що певною мірою розкривають суть, мету та напрями використання спеціальних знань, сформулювали основні критерії

9 Ольховенко С. І. Сучасний стан судової експертизи та можливості її використання у розслідуванні злочинів. *Криміналістичний вісник* : зб. наук. пр. 2015. № 1 (23). С. 86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2015_1_14 (дата звернення: 01.09.2021).

10 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

11 Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посіб. Дніпро, 2019. С. 14.

для визначення поняття «спеціальні знання». Даючи визначення поняттю «спеціальні знання», слід зважати на те, що: 1) спеціальні знання є неюридичними (за винятком означеного вище), тобто це знання, які не є професійними для слідчого, працівників оперативних підрозділів, прокурора, судді; 2) спеціальні знання повинні базуватися на досягненнях науки, однак не бути загальновідомими; 3) спеціальні знання можна здобути у процесі або теоретичного опанування певної інформації, або періодичних практичних занять окремим видом роботи; 4) метою використання спеціальних знань є сприяння вирішенню завдань кримінального судочинства¹².

Тобто, як зазначають І. В. Пиріг і Г. С. Бідняк, **спеціальні знання** — це сукупність теоретичних знань та практичних умінь і навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті фахової підготовки або професійного досвіду роботи, якими послуговуються з метою розслідування й попередження злочинів.

Однією з найважливіших форм застосування спеціальних знань у кримінальному судочинстві є судова експертиза, завдяки якій слідчий і суд отримують нову інформацію, що має доказове значення для кримінального провадження

й не може бути здобута за допомогою інших процесуальних засобів.

Закон України «Про судову експертизу» (ст. 1)¹³ визначає судову експертизу як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

У нашій країні залучення експерта та проведення судової експертизи у кримінальному провадженні регламентовано Законом України «Про судову експертизу»¹⁴, КПК України¹⁵, Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (далі — *Інструкція*)¹⁶, а також іншими нормативно-правовими актами держави. Згідно з чинним законодавством України експертизу проводить експерт, який має спеціальні знання, для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження¹⁷.

За ч. 1 ст. 242 КПК України експертизу здійснює експертна установа, експерт або експерти, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні

12 Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Зазнач. твір.

13 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgiibin/laws/main.cgi?nreg=4038-12> (дата звернення: 01.09.2021).

14 Там само.

15 Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

16 Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

17 Калиновська О. І. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2 (107). С. 185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknvus_2018_2_18 (дата звернення: 01.09.2021).

знання¹⁸. Експертиза як один із засобів збирання доказів сприяє всебічному, повному й об'єктивному дослідженню обставин, що мають значення для кримінального провадження, прийняттю законних та обґрунтованих судових рішень¹⁹.

Відповідно до ч. 1 і 2 ст. 69 КПК України:

«1. Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань.

2. Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого»²⁰.

У ч. 3–7 цієї самої статті окреслено права й обов'язки експерта²¹.

Зі збільшенням кількості злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних речовин доволі актуальним є дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які сьогодні проводять із застосуванням вискоєфективної аналітичної техніки (що пов'язано з надходженням на дослідження напівсинтетичних (героїн,

кокаїн) і синтетичних (ЛСД, амфетамін наркотиків)²².

Для виявлення незаконного обігу наркотичних засобів необхідно здійснювати аналіз за джерелами й каналами їх надходження:

- лікарські наркотичні засоби, які застосовують у вітчизняній медицині (омнопон, промедол, кодеїн, кодтерпін, ноксирон тощо та їх похідні);
- наркотичні засоби, які надходять до України контрабандним шляхом (кокаїн, героїн тощо);
- синтетичні наркотичні засоби, які виробляють у підпільних нарколабораторіях із використанням хімічних реагентів і спеціального обладнання, а також наркотичні засоби, виготовлені в кустарний спосіб із деяких наркотичних препаратів;
- рослини, що містять наркотики, або частини таких рослин і речовин, із яких виробляють наркотики в кустарний спосіб (коноплі, марихуана (канабіс), гашиш (анаша), екстракт канабісу (гашишна олія), опійний мак, опій (опій-сирець), макова соломка (кокнар), настоянка макової соломки тощо)²³.

Незаконний обіг наркотичних засобів схематично розглядають як сукупність декількох технологічно взаємозалежних стадій. О. І. Калиновська, аналізуючи

18 Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

19 Ольховенко С. І. Зазнач. твір. С. 87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2015_1_14 (дата звернення: 01.09.2021).

20 Кримінальний процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

21 Там само ; Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Зазнач. твір. С. 17.

22 Ольховенко С. І. Зазнач. твір. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2015_1_14 (дата звернення: 01.09.2021).

23 Грень Р. Виявлення ознак злочинів у сфері обігу наркотичних засобів. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2016. № 5 (21). С. 152–153.

думки науковців щодо ланцюгів незаконного наркообігу, зазначає, що деякі дослідники поділяють незаконний обіг наркотичних засобів на такі етапи: культивування — виробництво — торгівля з метою отримання прибутку. Наприклад, В. А. Тимошенко, В. Б. Івасенко, М. С. Хруппа виокремлюють такі стадії: виробництво — транспортування (доправлення) — збут наркотичних засобів²⁴.

У кримінальних провадженнях, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, призначення експертизи є обов'язковою та найбільш інформативною формою застосування спеціальних знань.

Судову експертизу призначають і проводять з метою встановити належність досліджуваних об'єктів і матеріалів до певної групи наркотиків — згідно з Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, складеним відповідно до вітчизняного законодавства й міжнародних зобов'язань України та затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України²⁵ (далі — *Постанова КМУ*), — що має значення для розслідування кримінального правопорушення. Як зазначають, наприклад,

О. А. Рівчаченко, О. І. Калиновська та М. С. Хруппа, експертизи слід проводити на первинному етапі, оскільки деякі наркотичні засоби синтетичного походження мають властивості видозмінюватися, якщо їх зберігати не в належних умовах²⁶.

Для допомоги в розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним збутом наркотичних засобів, науковці пропонують доволі значний перелік різних видів експертиз, які доцільно призначати в кожному конкретному випадку.

Проте, напрямів і вичерпного переліку таких експертиз у сучасній криміналістиці остаточно ще не сформовано. Так, О. І. Калиновська наводить пропозиції науковців щодо проведення певних видів (підвидів) експертиз під час розслідування злочинів із незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Н. А. Запорощенко — судово-хімічну, судово-наркологічну, судово-психіатричну, психолого-психіатричну (у деяких випадках — криміналістичні: трасологічну, дактилоскопічну, почеркознавчу)²⁷; М. В. Салтевський — криміналістичну, судово-медичну, хімічну, судово-фармакологічну, агротехнічну,

24 Калиновська О. І. Зазнач. твір. С. 187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknusvs_2018_2_18 (дата звернення: 01.09.2021); Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам: монографія. Київ, 2006. 440 с.; Хруппа М. С., Вінс О. Кримінологічне поняття наркобізнесу. *Право України*. 1993. № 4. С. 25–27.

25 Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: затв. Постановою КМУ від 06.05.2000 р. № 770 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

26 Калиновська О. І. Зазнач. твір. С. 189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknusvs_2018_2_18 (дата звернення: 01.09.2021); Рівчаченко О. А. Розслідування незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 261 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1438> (дата звернення: 01.09.2021); Хруппа М. С., Никифорчук Д. Й., Семенюк В. А. та ін. Діяльність підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків з виявлення та ліквідації підпільних нарколабораторій: посібник / за заг. ред. М. С. Хруппи. Київ, 2004. 192 с.

27 Запорощенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. С. 178–183.

психіатричну²⁸; О. А. Рівчаченко — криміналістичну (матеріалів, речовин і виробів); дактилоскопічну; криміналістичну почеркознавчу; медичну судово-імунологічну; трасологічну; комп'ютерної техніки і програмних продуктів; матеріалів і засобів звукозапису; стосовно особи — судово-наркологічну й судово-психіатричну²⁹ та ін.³⁰

Безумовно, першочерговою експертизою залишається експертиза матеріалів, речовин і виробів, а конкретніше — наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів (дослідження рослин (їх частин) із метою встановити належність до об'єктів, що містять наркотичні речовини, є компетенцією біологічної експертизи).

Наркотичні засоби — група фармакологічно активних речовин рослинного і синтетичного походження, здатних вибірково впливати на центральну нервову систему, що призводить до повної втрати свідомості, втрати всіх видів відчуттів і розслаблення скелетної мускулатури (наркоз) або до особливого психологічного та фізіологічного стану організму, за якого відсутність звичної отрути (наркотику) завдає неприємних

відчуттів, а це, зі свого боку, потребує періодичного вживання цієї отрути (наркотику). Таку реакцію зумовлено тим, що наркотики швидко долучаються до системи обміну речовин і стають життєво необхідними. До того ж їх недарма називають отрутою, оскільки вони фізично ослаблюють організм і, зрештою, неминуче спричиняють смерть. Наркотики формують залежність як психічного характеру (за їх відсутності наркоман відчуває емоційний дискомфорт), так і фізичного (виникають больові відчуття — через розлад функцій деяких систем аж до фатального кінця)³¹.

Наркотичний ефект характерний для багатьох речовин, зокрема для таких поширених, як нікотин і спирти (алкоголь). Найбільш фармакологічно активні з-поміж цих речовин у Єдиній конвенції про наркотичні засоби (ООН, 1961)³² названо наркотичними. Свого часу Україна ратифікувала поправки до згаданої Єдиної конвенції, ураховані відповідно до протоколу 1972 р., Конвенцію про психотропні засоби (1971)³³, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988)³⁴. Зловживання

28 Салтевський М. В. Криміналістика : підручник. У 2 ч. Ч. 1. Харків, 2000—2001. С. 372.

29 Рівчаченко О. А. Зазнач. твір. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1438> (дата звернення: 01.09.2021).

30 Калиновська О. І. Зазнач. твір. С. 190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknusv_2018_2_18 (дата звернення: 01.09.2021).

31 Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Давидова О. О. Криміналістичні дослідження наркотичних засобів : метод. рек. Київ, 2010. С. 23.

32 Єдина конвенція о наркотических средствах 1961 года с поправками, внесенными в нее в соответствии с Протоколом 1972 года о поправках к Единой конвенции о наркотических средствах 1961 года : принята 30.03.1961 г. (Нью-Йорк) ; вступ. в силу для Украины 13.12.1964 г. (с изм. и доп.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_177#Text (дата звернення: 01.09.2021).

33 Конвенция о психотропных веществах : принята 21.02.1971 г. (Вена) ; ратифицир. 27.10.1978 г. ; вступ. в силу для Украины 18.02.1979 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_176#Text (дата звернення: 01.09.2021).

34 Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин : ратифік. Постановою ВР України від 25.04.1991 р.

наркотиками, незважаючи на активний розвиток міжнародного співробітництва у боротьбі з наркоманією, набуває катастрофічних масштабів практично в усьому світі.

Предметом криміналістичної експертизи наркотичних засобів є з'ясування (за допомогою спеціальних знань) фактів та обставин події злочину, для чого фахівець має виконати такі завдання:

- виявити сліди наркотичних засобів на різних об'єктах-носіях (крім органів та тканин тіла людей і тварин), а також продуктів життєдіяльності живих організмів, які є об'єктами судово-медичної (токсикологічної) експертизи;
- визначити належність речовин до наркотичних із зазначенням їх назви;
- встановити спільну групову належність однорідних наркотичних засобів за ознаками сировини, технологією їх переробки, умовами зберігання тощо;
- з'ясувати спільне джерело походження наркотичних засобів за місцем і способом їх виготовлення;
- ототожнити конкретні маси наркотичних засобів за відокремленими від них частинами;
- визначити спосіб, технології та характеристики виготовлення наркотичних засобів³⁵.

В Інструкції запропоновано орієнтовний перелік питань, які ставлять експертові та які він має вирішити:

«Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів? Якщо є, то яких саме?»

Чи є даний засіб наркотичним засобом, психотропною речовиною, їх аналогом або прекурсором і яким (якою) саме?»

Чи мають дані наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори спільну родову (групову) належність?»

Чи мають дані наркотичні засоби, психотропні речовини спільне джерело походження за якісним та відносним кількісним складом?»³⁶

Незаконний обіг наркотиків як об'єктивна реальність здійснюється на різних рівнях: міжнародному, національному, регіональному та ін. У зв'язку із цим і загальносоціальні, і спеціально-кримінологічні заходи протидії наркозлочинності здійснюються на різних рівнях: у масштабах усієї країни, диференційовано в межах регіону чи району, а також із урахуванням специфіки різних вікових і професійних груп населення й на індивідуальному рівні.

Боротьба зі злочинами у сфері незаконного обігу наркотичних речовин є одним із першочергових завдань для України та світової спільноти загалом. Одним із механізмів впливу міжнародного рівня є EU—ACT (далі — «ДІЯ — ЄС»), спрямований на створення потенціалу для розширення регіонального й міжрегіонального співробітництва правоохоронних органів і координування боротьби з організованою злочинністю й незаконним обігом героїну, а також на підтримку розроблення ефективної політики

№ 1000-XII ; набула чин. для України 27.11.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text (дата звернення: 01.09.2021).

35 Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Давидова О. О. Знач. твір. С. 24.

36 Інструкція про призначення та проведення судових експертиз ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

протидії наркотикам і заходів зі скорочення попиту на наркотики³⁷.

В Україні у межах EU—ACT реалізується проєкт «ДІЯ — ЄС: Заходи ЄС з питань протидії наркотикам та організованій злочинності. Інтенсивне співробітництво та нарощування потенціалу для боротьби з організованою злочинністю у сфері наркоторгівлі вздовж героїнового маршруту»³⁸. УРГ ДПАР сформовано під протекцією згаданого проєкту. Однією з її провідних цілей є вдосконалення якості судово-експертних послуг в Україні³⁹.

Багато судово-експертних лабораторій в Україні діють ізольовано одна від одної, не маючи постійного доступу до єдиної порівняльної бази даних, адже без цього існує ризик, що фахівці таких лабораторій можуть припуститися помилки і/або результати їхніх досліджень та аналогічних іноземних лабораторій різнитимуться.

Однією з форм роботи УРГ ДПАР є проведення МВ. Результати участі у МВ свідчать або про ефективність роботи лабораторії, або про потенційні проблеми, які в ній виникли.

Участь у МВ є анонімною, дослідження слід проводити за звичайною методикою, яку лабораторія застосовує для кожного виду зразка, тому такі зразки не можна використовувати з будь-якою іншою метою, крім цієї вправи. Відтак, позитивні результати МВ є найкращим важелем для переконання зацікавлених сторін у компетентності лабораторії.

Інші потенційні переваги, які можуть бути доступні установам — учасникам УРГ ДПАР: навчання персоналу, збільшення довіри до його роботи та роботи керівництва з боку зовнішніх користувачів послуг лабораторії, надання лабораторіям додаткових можливостей управління ризиками, а також задоволення вимог регуляторних органів і органів з акредитації. Тому участь членів УРГ ДПАР та інших постачальників судово-експертних послуг в Україні у МВ є важливим кроком для розвитку цього сектора⁴⁰.

Для проведення експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів фахівцям необхідні порівняльні (стандартні) зразки, отримання яких відповідними експертними установами вельми ускладнено через значну кількість різноманітних чинників.

На 4-му засіданні УРГ ДПАР запропоновано положення нормативного акта щодо обміну стандартними зразками, що містять контрольовані речовини, між державними лабораторіями, які проводять їх експертизу. Експерти ухвалили, що акт стосуватиметься наркотичних засобів, їх аналогів і прекурсорів та переліку речовин, зазначених у цьому нормативному акті. Під час засідання запропоновано призначити орган (наприклад, координатора системи обміну зразками), який міг би приймати замовлення від інших державних установ про їх участь у процесі обміну

37 What is EU-ACT? // EU Action Against Drugs and Organised Crime : website. URL: <https://eu-act.info/en/page/what-is-eu-act> (дата звернення: 01.09.2021).

38 Проєкт «ДІЯ — ЄС: Заходи ЄС з питань протидії наркотикам та організованій злочинності. Інтенсивне співробітництво та нарощування потенціалу для боротьби з організованою злочинністю у сфері наркоторгівлі вздовж героїнового маршруту» // Державна судова адміністрація України : сайт. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pokazniki-diyalnosti/234/kjhjg> (дата звернення: 01.09.2021).

39 Посібник з проведення міжлабораторних вправ в рамках Української Робочої Групи з дослідження психоактивних речовин : внутріш. док. EU-ACT. 75 с.

40 Там само.

зразками. Експерти погодились, що цей нормативний акт охоплюватиме два типи референтних матеріалів: перший — стандарти, імпортовані з-за меж території України, і другий — «внутрішні» стандарти, підготовлені, зокрема, в українських державних лабораторіях. Також враховано, що ввезення наркотичних засобів урегульовано іншим нормативним актом, розробленим Міністерством охорони здоров'я. Учасники вирішили переглянути нормативно-правовий акт, пов'язаний із роботою зі зразками в судово-експертних лабораторіях: із їх вилученням і добором для подальшого транспортування до лабораторій. Учасники засідання наголосили, що до кожного еталонного зразка слід обов'язково додати сертифікат із зазначенням не лише показника конкретної характеристики (наприклад, концентрації), а також із інформацією про невизначеність і підтвердження метрологічної відстежуваності, оскільки цю інформацію вимагають аудитори систем якості. Проект нормативного акта стосується різних аспектів діяльності, включно зі зберіганням, транспортуванням, придбанням, наданням і ввезенням стандартних зразків. Тому питання узгодженості протоколів, які застосовують у різних видах лабораторій, обговорювали, маючи на меті пошук процедур, які можна було б застосувати в кожній установі, що бере участь у такого роду процесах⁴¹.

Експерти наголосили, що виготовлення стандартного зразка має відповідати стандарту *ISO 17034* щодо загальних вимог до кваліфікації виробників еталонних матеріалів. Також обговорили кваліфікації осіб, уповноважених на оброблення стандартних зразків, вимоги до обладнання, необхідного для їх зберігання, а також умови захисту навколишнього середовища. Наостанок розглянули питання реєстрації стандартних зразків у лабораторіях та застосування процедури у разі виявлення недоліків⁴².

Для спрощення процедури отримання, обміну порівняльними зразками між судово-експертними установами у межах роботи УРГ ДПАР підготовлено проект постанови, що затверджує порядок обміну стандартними зразками. Нова постанова дала б змогу всім судово-криміналістичним лабораторіям (незалежно від підпорядкованості та статусу) вільно обмінюватися стандартними зразками (первинними та вторинними) контрольованих речовин для проведення кваліфікаційного тесту, МВ та з іншою метою⁴³.

Проект «ДІЯ — ЄС» надіслав до Міністерства юстиції України (далі — *Мін'юст України*) пропозицію внести зміни до законодавства, зважаючи на висновки УРГ ДПАР. Відповідь Мін'юсту містить, зокрема, таке: «З огляду на частину другу статті 9 Закону [України] «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»⁴⁴.— *Прим. авт.*]

41 Напрацювання (результати) 4-го засідання Української Робочої Групи з дослідження психоактивних речовин (Ukrainian Drugs Research Working Group (UDRWG)). 12–14.11.2019 р. Львів. 13 с.

42 Там само.

43 Напрацювання (результати) 5-го засідання Української Робочої Групи з дослідження психоактивних речовин (Ukrainian Drugs Research Working Group (UDRWG)). 01–02.10.2020 р. Київ. 8 с.

44 Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

законодавчих підстав для розробки та прийняття Кабінетом Міністрів України проекту Порядку в інших випадках в частині реалізації положень статей 19, 20 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»⁴⁵ та статті 20 Закону України «Про судову експертизу»⁴⁶, крім наукових та навчальних цілей, немає, оскільки Закон не встановлює та не наділяє Кабінет Міністрів України повноваженнями щодо прийняття відповідних порядків стосовно інших випадків та цілей обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів.

Враховуючи викладене, врегулюванню питання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів мають передувати зміни до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», якими будуть охоплені інші випадки проведення діяльності з обігу вказаних речовин, зокрема, у сфері судово-експертної діяльності, та закріплено повноваження Кабінету Міністрів України на прийняття відповідного порядку.

Водночас, до прийняття відповідних законодавчих змін, Міністерство юстиції висловлює готовність долучитися до роботи щодо внесення змін до Порядку придбання, перевезення, зберігання і використання прекурсорів у наукових та навчальних цілях, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19.06.2019 р. № 529⁴⁷, для вдосконалення його положень з метою забезпечення доступу до зразків наркотиків та досягнення українськими лабораторіями тех-

нічної компетентності в проведенні їх досліджень»⁴⁸.

Зважаючи на викладене, УРГ ДПАР погодилася вважати зміни до законодавства однією з цілей нової Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року.

Висновки

Ураховуючи викладене вище, можна дійти висновку, що застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин, є невід'ємною складовою процесу збирання доказів. У науковій літературі наведено переліки експертиз, які відповідні органи й особи можуть призначати під час розслідування злочинів, наприклад: криміналістичну (матеріалів, речовин і виробів); біологічну; трасологічну; комп'ютерної техніки та програмних продуктів; матеріалів і засобів звукозапису; дактилоскопічну; почеркознавчу; судово-психіатричну; судово-наркологічну та ін. Експертизи призначають на первинному етапі розслідування — зважаючи на специфіку деяких наркотичних засобів і ризик зміни їх хімічних властивостей унаслідок неналежних умов зберігання чи транспортування.

Існує нагальна потреба у розробленні ефективного механізму, який дасть змогу всім лабораторіям (незалежно від підпорядкованості та статусу) обмінюватися стандартними зразками (первинними та вторинними) контрольованих

45 Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

46 Про судову експертизу URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=4038-12> (дата звернення: 01.09.2021).

47 Про затвердження Порядку придбання, перевезення, зберігання і використання прекурсорів у наукових та навчальних цілях : Постанова КМУ від 19.06.2019 р. № 529. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/529-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.09.2021).

48 Напрацювання (результати) 5-го засідання

речовин для проведення кваліфікаційного тесту, МВ і для реалізації інших цілей судово-криміналістичних лабораторій. Станом на сьогодні триває науково-дослідна й законопроектна робота для розроблення такого нормативного-правового акта.

Применение специальных знаний в ходе расследования преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических веществ

**Хосе Мануэль Колодрас,
Катерина Силенок**

Рассмотрены отдельные вопросы применения специальных знаний в ходе расследования преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических веществ. Проанализирована научная литература, нормативно-правовые акты, посвященные вопросам применения специальных знаний при исследовании наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров. Приведены статистические данные Офиса Генерального прокурора Украины, свидетельствующие о значительном росте уровня наркопреступности в Украине. Увеличением количества наркопреступлений обусловлено возрастание потребности в применении специальных знаний при их расследовании. В процессе применения специальных знаний возникает ряд проблемных вопросов, требующих законодательного решения. Целью статьи является определение методологических и организационных проблем, возникающих в процессе применения специальных знаний при расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических веществ.

Обращено внимание на проект «Действие — ЕС: Мероприятия ЕС по вопросам противодействия наркотикам и организованной преступности. Интенсивное сотрудничество и наращивание потенциала для борьбы с организованной преступностью в сфере наркоторговли вдоль героинового маршрута». Под эгидой указанного проекта была сформирована Украинская Рабочая Группа по исследованию психоактивных веществ, одной из главных целей работы которой является совершен-

ствование качества судебно-экспертных услуг в Украине, а одной из основных форм работы — проведение межлабораторных упражнений. Результаты участия в межлабораторных упражнениях предоставляют возможность подтвердить эффективность работы конкретной лаборатории либо свидетельствуют о существующих в такой лаборатории проблемах. Для проведения экспертизы наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров необходим доступ к сравнительным (стандартным) образцам, свободное получение которых (или обмен ими между учреждениями) осложнено многими факторами.

Ключевые слова: специальные знания; эксперт; экспертиза; исследование наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров; преступления; незаконный оборот наркотических веществ; Действие — ЕС.

Application of Special Knowledge in the Investigation of Crimes Related to Illicit Drug Trafficking

Jose Manuel Colodras, Kateryna Sylenok

Some issues of application of special knowledge in the course of investigation of crimes related to illegal drug trafficking are considered. Analyzed the scientific literature, regulatory legal acts devoted to the use of special knowledge in the study of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors. The statistical data of the Office of the Prosecutor General of Ukraine are presented, indicating a significant increase in the level of drug-related crime in Ukraine. The increase in the number of drug-related crimes entails an increase in the need for the use of special knowledge in their investigation. In the process of applying special knowledge, a number of problematic issues arise that require legislative solutions. The purpose of the article is to identify theoretical and organizational problems arising in the process of applying special knowledge in the investigation of crimes related to drug trafficking.

Attention was drawn to the project “Action — EU: EU Action on Drugs and Organized Crime. Intensive cooperation and capacity building to combat organized drug trafficking along the heroin route.” Under the auspices of this project, the Ukrainian Working Group for the Study of Psychoactive Substances was formed, one of the main goals of which is to improve the quality of

forensic services in Ukraine, and one of the main forms of work is to conduct interlaboratory exercises. The results of participation in an interlaboratory exercise provide an opportunity to either confirm the performance of a particular laboratory, or indicate problems in such a laboratory. For the examination of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors, access to comparative (standard) samples is required, the free receipt of which (or their exchange between institutions) is complicated by many factors.

Keywords: special knowledge; expert; expertise; research of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors; crimes; illicit drug trafficking; Action — EU.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізованні даних, рішенні про публікацію чи підготовку рукопису.

Учасники

Автори внесли свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють, що у них відсутній конфлікт інтересів.

References

- Al-Matrouk, A., Al-Hasan, M., Naqi, H., Al-Abkal, N., Mohammed, H., Haider, M., Al-Shammeri, D., Wojbarah, H. (2021). Snapshot of narcotic drugs and psychoactive substances in Kuwait: analysis of illicit drugs use in Kuwait from 2015 to 2018. *BMC Public Health*. Vol. 21. Article number: 671. DOI: 10.1186/s12889-021-10705-z.
- Averianova, T. V., Belkin, R. S., Korukhov, Iu. G., Rosinskaia, E. R. (1999). *Entsiklopediia sudebnoi ekspertizy* [Forensic Science Encyclopedia]. Moscow [in Russian].
- Eisman, A. A. (1967). *Zakliuchenie eksperta (struktura i nauchnoe obosnovanie)* [Forensic Expert Conclusion (Structure and Scientific Substantiation)]. Moscow [in Russian].
- Holina, V. V. (2020). Teoretyko-prykladni zasady stratehii skorochennia zlochynnosti: suchasnyi dosvid i perspektyvy [Theoretical and applied principles of crime reduction strategy: modern experience and prospects]. *Problemy zakonnosti* : zb. nauk. pr. Vyp. 150 [in Ukrainian].
- Hren, R. (2016). Vyiavlennia oznak zlochyniv u sferi obihu narkotychnykh zasobiv [Detection of Crime Signs in the Field of Drug Trafficking]. *Natsionalnyi iuridicheskii zhurnal: teoriia i praktika*. № 5 (21) [in Ukrainian].
- Kalynovska, O. I. (2018). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh iz nezakonnym zbutom narkotychnykh zasobiv [Specific Expertise Use while Investigation of Crimes related to Illicit Drug Trafficking]. *Naukovi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 2 (107). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknvvs_2018_2_18 [in Ukrainian].
- Khruppa, M. S., Nykyforchuk, D. Y., Semeniuk, V. A. ta in. (2004). *Diialnist pidrozdiliv po borotbi z nezakonnym obihom narkotyktiv z viyavlennia ta likvidatsii pidpilnykh narkolaboratorii* [Criminological concept of drug trafficking] : posibnyk / za zah. red. M. S. Khruppy. Kyiv [in Ukrainian].
- Khruppa, M. S., Vins, O. (1993). Kryminolohichne poniattia narkobiznesu [Forensic concept of drug trafficking]. *Pravo Ukrainy*. № 4 [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I. (2006). Intehratsiina funktsiia ekspertolohii [Integration Function of Expertology]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertizy i kryminalistyky* : zb. nauk. pr. Vyp. 6. [in Ukrainian].
- Kofanov, A. V., Kobylianskiy, O. L., Davydova, O. O. (2010). *Kryminalistychni doslidzhennia narkotychnykh zasobiv* [Forensic Narcotic Drug Research] : metod. rek. Kyiv [in Ukrainian].
- Lashchuk, O. V. (2020). Typovi slidchi sytuatsii pid chas zbutu narkotychnykh zasobiv ta psykhotroynykh rehovyn iz vykorystanniam internet-merezhi [Typical Investigative Situations during Sale of Narcotic Drugs and Psychotropic Substances using the Internet]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav im. E. O. Didorenka* : nauk. zhurn. Vyp. 3 (91). DOI: 10.33766/2524-0323.90.267-278 [in Ukrainian].
- Muzyka, A. A. (2016). Zlochyny u sferi obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotroynykh rehovyn, yikh analogiv abo prekursoriv [Crimes in the Field of Trafficking in Narcotic Drugs, Psychotropic Substances, their Analogues or Precursors]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho*

- prava Ukrainy* : elektron. nauk. vyd. Vyp. 2 (7). URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/issue/view/9584> [in Ukrainian].
- Napratsiuvannya (rezultaty) 4-ho zasidannia Ukrainiskoi Robochoi Hrupy z doslidzhennia psykhoaktyvnykh rehovyn* (Ukrainian Drugs Research Working Group (UDRWG)) [Best practices of the 4th meeting of the Drugs Research Working Group on the research on psychoactive substances (Ukrainian Drugs Research Working Group (UDRWG))]. 12–14.11.2019 r. Lviv [in Ukrainian].
- Napratsiuvannya (rezultaty) 5-ho zasidannia Ukrainiskoi Robochoi Hrupy z doslidzhennia psykhoaktyvnykh rehovyn* (Ukrainian Drugs Research Working Group (UDRWG)) [Best practices of the 4th meeting of the Drugs Research Working Group on the research on psychoactive substances (Ukrainian Drugs Research Working Group (UDRWG))]. 01–02.10.2020 r. Kyiv [in Ukrainian].
- Nefau, T., Karolak, S., Castillo, L., Boireau, V., Levi, Y. (2013). Presence of illicit drugs and metabolites in influents and effluents of 25 sewage water treatment plants and map of drug consumption in France. *Science of the Total Environment*. Vol. 461–462. DOI: 10.1016/j.scitotenv.2013.05.038.
- Olkhovenko, S. I. (2015). Suchasnyi stan sudovoi ekspertyzy ta mozhyvosti yii vykorystannia u rozsliduvanni zlochyniv [Current State of Forensic Science and Possibility of its Use while Crime Investigation]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 1 (23). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvvis_2015_1_14 [in Ukrainian].
- Ort, C., van Nuijs, A. L. N., Berset, J.-D., Bijlsma, L. etc. (2014). Spatial differences and temporal changes in illicit drug use in Europe quantified by wastewater analysis. *Addiction*. Vol. 109. Is. 8. DOI: 10.1111/add.12570.
- Posibnyk z provedennia mizhlaboratornykh vprav v ramkakh Ukrainiskoi Robochoi Hrupy z doslidzhennia psykhoaktyvnykh rehovyn* [Guidance for Conducting Interlaboratory Collaborative Exercises for the Study of Psychoactive Substances] : vnutrish. dok. EU-ACT. [in Ukrainian].
- Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia* [On Registered Criminal Offenses and Results of their Pre-trial Investigation]. Statystychna informatsiia. 2019 rik // Ofis Generalnoho prokurora: sait. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> [in Ukrainian].
- Proekt «DIIa — YeS: Zakhody YeS z pytan protyidii narkotykam ta orhanizovanii zlochynnosti. Intensyvne spivrobotnytstvo ta naroshchuvannia potentsialu dlia boroty z orhanizovanoi zlochynnisti u sferi narkotorhivli vzdovzh heroinovoho marshrutu»* [Project The EU Action against Drugs and Organized Crime. An intensive cooperation and capacity building to combat organized crime in drug trafficking along the heroin route] // Derzhavna sudova administratsiia Ukrainy: sait. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pokazniki-diyalnosti/234/lkjhgj> [in Ukrainian].
- Pyrih, I. V., Bidniak, H. S. (2019). *Vykorystannia spetsialnykh znan na dosudovomu rozsliduvanni* [Specific Expertise Use while Pre-trial Investigation] : navch. posib. Dnipro [in Ukrainian].
- Rivchachenko, O. A. (2016). *Rozsliduvannia nezakonnykh dii z obladnanniam dlia vyhotovlennia narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn ta yikh analogiv* [Investigation of Illegal Actions with Equipment for Manufacture of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances and their Analogues] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1438> [in Ukrainian].
- Saltevs'kyi, M. V. (2000-2001). *Kryminalistyka* [Criminalistics] : pidruchnyk. U 2 ch. Ch. 1. Kharkiv [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. M. (2021). Innovatsiini zasady kryminalistychnoho zabezpechennia pravozastosovnoi diialnosti: problemy formuvannia kontseptsii [Innovative Principles of Forensic Science Support for Law Enforcement Activity: Issues of Concept Formation]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 23. DOI: 10.32353/khrife.1.2021.01 [in Ukrainian].
- Shynkarenko, I. R. (2018). Problemy naukovooho zabezpechennia derzhavnoi polityky u sferi protyidii nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn i prekursoriv [Issues of Scientific Support of State Policy in the Field of Combating Illicit Trafficking in Narcotic Drugs, Psychotropic Substances and Precursors]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. Spetsvyp. № 1 (91) «Protydiia narkozlochynnosti v Ukraini ta u sviti: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia» [in Ukrainian].
- Simakova-Yefremian, E. B. (2019). Do pytannia pro vvedennia u kryminalne protsesualne zakonodavstvo poniattia «vysnovok spetsialista» [On the Issue of Introduction of the Concept of Specialist's Conclusion into Criminal Procedural Legislation]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*. Vyp. 20. DOI: 10.32353/khrife.2.2019.08 [in Ukrainian].
- Souchier, M., Benali-Raclot, D., Benanou, D., Boireau, V., Gomez, E., Casellas, C., Chiron, S. (2015). Screening triclocarban and its transformation products in river sediment using liquid chromatography and high resolution mass spectrometry. *Science of the Total Environment*. Vol. 502. DOI: 10.1016/j.scitotenv.2014.08.108.
- Tymoshenko, V. A. (2006). *Narkobiznes: natsionalna ta mizhnarodna protydiia novym vyklykam*

- [Illegal Drug Trade : National and International Response to New Challenges] : monografia. Kyiv [in Ukrainian].
- Vinberg, A. I., Malakhovskaia, N. T. (1979). *Sudebnaia ekspertologii (obshcheteoreticheskie i metodologicheskie problemy sudebnykh ekspertiz)* [Forensic Expertology (General Theoretical and Methodological Issues of Forensic Examinations)] : ucheb. posob. Volgograd [in Russian].
- What is EU-ACT? // EU Action Against Drugs and Organised Crime : website. URL: <https://eu-act.info/en/page/what-is-eu-act>.
- Zaporoshchenko, N. A. (2011). *Rozsliduvannia orhanizatsii abo utrymannia mist dlia nezakonnoho vzhyvannia, vyrobnytstva chy vyhotovlennia narkotychnykh zasobiv, psykhotropnykh rehovyn abo yikh analogiv* [Investigation of Management or Maintenance of Places for Illegal use, Production or Manufacture of Narcotic Drugs, Psychotropic Substances or their Analogues] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Колодрас, Х. М., Силенок, К. (2021). Застосування спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних речовин. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 2 (24). С. 92–108. DOI: 10.32353/khrife.2.2021.06.